

TECHNOLOGIES FOR THE DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Master of the Department of Preschool and Primary Education, Samarkand Branch of KIUT

Iygilikova Umida Tolibovna

Article history:	Abstract:
Received: 8 th August 2025 Accepted: 7 th September 2025	This article discusses modern pedagogical technologies for the formation of critical thinking skills in primary school students, their importance in the educational process, and effective strategies. Also, practical methods for developing intellectual competencies such as independent thinking, analysis, comparison, and drawing conclusions in students are proposed.
Keywords: critical thinking, primary education, pedagogical technologies, interactive methods, logical thinking, student activity	

BOSHLANGICH SINIF O'QUVCHILARDA TANQIDIY FIKIRLARNI RIVOJLANISH TEXNOLOGIYALARI

KIUT Samarqand filiali Maktabgacha va Boshlang'ich ta'lim kafedrasi magistri

Iygilikova Umida Tolibovna

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishning zamonaviy pedagogik texnologiyalari, ularning ta'lim jarayonidagi ahamiyati hamda samarali strategiyalar yoritiladi. Shuningdek, o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tahlil qilish, solishtirish va xulosa chiqarish kabi intellektual kompetensiyalarni rivojlantirishning amaliy usullari taklif etiladi.

Kalit so'zlar: tanqidiy fikrlash, boshlang'ich ta'lim, pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar, mantiqiy fikrlash, o'quvchi faolligi.

KIRISH. Hozirgi kunning talabi barkamol va mustaqil fikrlovchi shaxslarni tarbiyalash bo'lib, ta'lim-tarbiya jarayonida bilim berishni takomillashtirish, o'quvchilar bilan ishlashning yangi yo'nalishlarini ishlab chiqish va noan'anaviylikka intilish zaruriyatiga aylanmoqda. Shunga ko'ra, kichik yoshdagi o'quvchilarning fikrlash, izlanish va aniq maqsad sari intilib ongli ravishda bilim olishlari hamda dunyoqarashlarini kengaytirish uchun ta'lim-tarbiya berishda metodlarning xilma-xil bo'lishi talab etiladi. Ana shunday yangi texnologiyalardan biri – o'quvchilarda tanqidiy fikrlash malakasini shakllantirishdir.

Shu o'rinda Atabek Nazarovning quyidagi fikrlarini keltirmoqchiman: **"Maktablarda o'quvchilar darsliklarda berilayotgan ma'lumotlarni yodlashlari shart emas, biz ularda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishimiz kerak. O'quvchi axborotni tayyor holda qabul qilmay, uni tahlil qila olishi, shubha bilan qarab, faktlarni solishtira olishi lozim."**

Ushbu fikrlar ta'lim jarayonida o'quvchini mustaqil fikrlovchi subyektga aylantirish, uning bilish jarayonida faol pozitsiya egallashini ta'minlash naqadar muhim ekanini ko'rsatadi. Bugungi ta'lim tizimi o'quvchini tayyor bilim oluvchidan faol izlanishga, savol berishga, xulosaga kelishga o'rgatishi lozim. Tanqidiy fikrlash aynan mana shu jarayonning asosiy o'zak nuqtasidir.

Atabek Nazarovning ma'lumotlariga ko'ra, xalq ta'limi tizimida hozirda 10 mingga yaqin maktab faoliyat yuritmoqda. Ularda yarim millionga yaqin o'qituvchi 6 millionga yaqin o'quvchiga ta'lim bermoqda. Afsuski, bugungi kunda maktab bitiruvchilarining atigi 10 foizi oliy ta'lim muassasalariga o'qishga kira olmoqda. Bu esa ta'lim jarayonida tanqidiy fikrlash, mustaqil o'rganish va amaliy ko'nikmalarni shakllantirish dolzarb ekanini yana bir bor tasdiqlaydi.

Atabek Nazarov O'zbekiston yoshlari uchun xalqaro miqyosdagi imkoniyatlar haqida to'xtalar ekan, mamlakatning geografik holati va logistika cheklovlari bois tayyor mahsulotlar eksporti bozorida raqobat qilish qiyinligini, biroq raqobatdosh bo'lish mumkin bo'lgan muhim yo'nalishlar mavjudligini aytib o'tdi. Uning fikricha, shunday istiqbolli sohalardan biri **axborot texnologiyalari bozori**dir. Ushbu sohada tanqidiy fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish, kreativ tafakkur va muammolarni hal qilish ko'nikmalariga ega yoshlar katta imkoniyatlarga ega bo'lishadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish orqali ularda mustaqil va erkin fikrlay olish, tahlil qilish, taqqoslash, fikrlarni asoslab izohlash, bahslashish, o'z g'oyalarini himoya qilish hamda yangilikka intilish kabi muhim intellektual malakalar shakllanadi. Shu bilan birga, mantiqiy tafakkur salohiyati, dunyoqarashi, o'z-o'zini anglash, kommunikativ savodxonligi rivojlanadi; go'zallik va nafosatni his etish, undan zavqlanish, aqlan va jismonan sog'lom bo'lish, milliy qadriyatlarni anglash va qadrlash kabi fazilatlar mustahkamlanadi.

Bu esa o'z navbatida kichik yoshdagi o'quvchilarning bilimlarni chuqur o'zlashtirishlariga, ularni real hayotda to'g'ri qo'llay olishlariga xizmat qiladi. Shuning uchun boshlang'ich sinf o'quvchilarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun har bir darsning maqsadini aniq belgilash, uni zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida puxta loyihalash muhim ahamiyatga ega.

Tahrirlangan va ravonlashtirilgan matn

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tanqidiy fikrlashni shakllantirish jarayonining muayyan jihatlari quyidagi asoslarga tayanadi:

- o'qish jarayoni tezligini muvofiqlashtirish;
- o'quvchining o'qishga bo'lgan ishtiyoqini muntazam oshirib borish;
- ilgari egallangan bilimlarni inobatga olish;
- o'quvchi tashabbusi va mas'uliyatini qo'llab-quvvatlash;
- amaliyot orqali o'rganishni ta'minlash;
- ikki tomonlama fikr-mulohaza almashinuvini tashkil qilish;
- o'qish jarayonini to'g'ri yo'lga qo'yish va samarali baholash.

O'quvchilarning amaliy, ijodiy va mustaqil ishlari imkon qadar **individual** bo'lishi uchun sharoit yaratish muhimdir. Bunda ish turlarining muntazam o'zgarib turishi o'quvchilar uchun qulay vaziyatni yuzaga keltiradi. O'quvchi faoliyatining turli shakllarini uyg'unlashtirish va ularni bir-biri bilan muvofiqlashtirish rang-barang talablarga javob bera oladigan sharoitni yaratadi. Bu jarayon o'z navbatida o'quvchilarda **o'z-o'ziga talabchanlik, mas'uliyat hissi, mustaqil qaror qabul qilish** kabi sifatlarni shakllantiradi.

O'quv-biluv jarayonida tanqidiy fikrlash ko'p qirrali faoliyatlar bilan uyg'unlashadi. Bir turdagi faoliyatdan boshqasiga o'tish jarayonida har bir o'quvchi o'zining shaxsiy, aniq maqsadini belgilab oladi. Ana shu maqsad ularning mustaqil va ijodiy faoliyatga kirishishiga zamin yaratadi hamda ularda qat'iy harakat dasturini ishlab chiqish ko'nikmasini shakllantiradi.

O'quvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirish texnologiyasi pedagoglar tomonidan **maxsus topshiriqlar, mustaqil faoliyat turlari va ijodiy mashqlarni** bajarish orqali amalga oshiriladi. Ushbu jarayonning samaradorligi tegishli mezonlar asosida baholanadi. Ta'lim jarayoni to'laqonli o'quvchiga yo'naltirilsa, uning ehtiyojlari, imkoniyatlari, qiziqishlari va iqtidorini hisobga olgan holda muayyan tamoyillar asosida tashkil etilsa, ta'lim natijalari o'quvchi shaxsini rivojlantiruvchi omil darajasiga ko'tariladi. Bu esa davlat, jamiyat va ishlab chiqarish jarayonlarining rivojlanishiga xizmat qiluvchi muhim bosqichdir.

Ta'lim o'quvchilarning tanqidiy fikrlashini shakllantirishga xizmat qilishi uchun jarayonni turli yo'llar asosida takomillashtirib borish zarur. Ayniqsa, **o'qish darslari** hamda ikki haftada bir o'tkaziladigan **sinfdan tashqari o'qish** mashg'ulotlari bu borada katta imkoniyatlarga ega. Shu bois ma'ruzamizda o'qish fanini misol sifatida tahlil qilamiz.

Sinfдан tashqari o'qish (STO) ning asosiy maqsadi — o'qish malakalarini takomillashtirish, kitob tanlay oladigan, muntazam kitob o'qiydigan, o'qilgan asarni to'g'ri baholay oladigan **ongli kitobxonni** tarbiyalashdir. Maktablarda 1959 yildan boshlab maxsus STO darslari tashkil etilgan bo'lib, ushbu darslarda o'quvchilarning tasavvur va tafakkuri, og'zaki va yozma nutqi, ifodali o'qish malakalari hamda lug'at boyligi rivojlantiriladi.

O'quvchi har bir yangi asar bilan tanishish jarayonida uning mazmun-mohiyatini anglash uchun ravon nutqqa ega bo'lishi, ifodali o'qiy olishi, nutq texnikasini egallagan bo'lishi lozim. Sinfдан tashqari o'qish darslarida o'quvchilarning ijodkorligi, adabiyotga munosabati, kitobni to'g'ri tanlash ko'nikmalari shakllanadi. Bu jarayon savodli kitobxon — ya'ni kitobni sevuvchi, uni o'qishga intiluvchi shaxsni tarbiyalaydi.

Shuningdek, sinfдан tashqari o'qish orqali o'quvchilar tashqi hayot, hayvonot dunyosi, tabiat hodisalari, yurtimizning tarixiy va zamonaviy ko'rinishlari, xalqimizning hayot tarzi, milliy qadriyatlar va urf-odatlar haqida kengroq ma'lumotlarga ega bo'ladi. O'quvchilarning kasbga yo'naltirilishi, iqtidorlarining ochilishi, mustaqil va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarining shakllanishida ushbu darslarning ahamiyati beqiyosdir.

Eng avvalo, sinfдан tashqari o'qish mashg'ulotlarida o'quvchilarda **badiiy adabiyotlarni tanlash, o'qish, ularni asrash, asar ustida ishlash** kabi ko'nikmalar shakllanadi. Har bir o'quvchiga individual yondashish, uning shaxsiy qiziqishlarini hisobga olish tanqidiy fikrning rivojlanishiga yordam beradi. Badiiy va ilmiy-ommabop asarlarni mustaqil, izchil o'qib borish esa o'quvchilarning dunyoqarashini kengaytiradi.

Xulosa. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tanqidiy fikrlashni shakllantirish bugungi ta'lim tizimining eng dolzarb vazifalaridan biridir. Tanqidiy fikrlash o'quvchilarda mustaqil qaror qabul qilish, hodisalar mohiyatini chuqur anglash, mavjud ma'lumotlarni tahlil qilish, taqqoslash, mantiqiy xulosa chiqarish kabi ko'nikmalarni rivojlantiradi. Ushbu jarayon o'quvchilarning shaxsiy faol pozitsiyasini shakllantirib, ularda ijodkorlik, tashabbuskorlik, mas'uliyatlilik, o'z-o'ziga talabchanlikni rivojlantirishga xizmat qiladi. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda o'qish fani, xususan, sinfдан tashqari o'qish darslarining roli beqiyosdir. Bunday darslar o'quvchilarning nutqini o'stiradi, tafakkurini kengaytiradi, kitob bilan ishlash malakasini shakllantiradi hamda ularni ongli, faol kitobxon sifatida tarbiyalaydi. Kitob bilan muntazam ishlash o'quvchilarning dunyoqarashini kengaytiradi, ularni ijodkorlikka, mustaqil izlanishga, yangi g'oyalar yaratishga undaydi.